

Mindre bidrag

Til den europæiske Holberg-reception Et par fund og deres perspektiver

La réception de Holberg dans la France du XVIIIe siècle a longtemps été considérée comme quasi inexistante. La trouvaille fortuite d'une présentation élogieuse du baron faite par Élie Fréron, connu comme antagoniste de Voltaire et des philosophes, a entraîné quelques autres découvertes: deux comptes-rendus des *Pensées morales* du baron danois, publiés également par Fréron. Nous offrons au public ces textes, ainsi que quelques autres, inconnus ou d'accès difficile sur: <http://akira.ruc.dk/~Michel/Publications/Holberg-tekster.pdf>. Le corps de l'article est consacré à un commentaire qui suggère une vue plus nuancée de la fortune du dramaturge philosophe et essayiste danois et donne une contribution à l'explication de son échec définitif en France: représentant des lumières danoises il eut la malchance d'être découvert par le grand adversaire des philosophes.

Selv efter fremkomsten af H. Ehrencron-Müllers store Holberg-bibliografi (1933-35) og af F.J. Billeskov Jansens yderst velkommenterede udgaver af Holbergs essayistik (1943/1992, 1944-54) har det været muligt at udvide vort kendskab til de – ofte ganske omfattende – reaktioner, Holbergs skrifter allerede i samtiden fremkaldte i udenlandsk tidsskriftspresse, ikke mindst i den fransksprogede. Som eksempler kan anføres Anne E. Jensens og R. Paullis fremdragelse af franske og tyske bedømmelser af *Niels Klim* (om begges opdagelser, se: *Fund og forskning* II, 1955, s. 144f). Dette bliver ikke mindst af litteraturhistorisk interesse, fordi der – også inden for *respublica Holbergiana* – har været ventileret den opfattelse, at Holbergs samtidige publikum i udlandet (i hvert tilfælde i Frankrig) var stærkt begrænset, om overhovedet til stede. De følgende siders redegørelse for yderligere et par nyfund vil bidrage til at dokumentere denne opfattelses manglende holdbarhed.

Disse fund blev – som det så ofte er tilfældet – gjort ved en ren tilfældighed, idet den ene af denne artikels forfattere (MO) i forbindelse med en eftersøgning af omtaler af den italienske dramatiker C. Goldoni (1707-93) stødte på flere større behandlinger af Holberg, af hans teater og af hans *Moralske Tanker* (1744, *MT*), først i kritikeren og publicisten E. Frérons (1718-76) *L'Année littéraire*, oprindelig udgivet som *Lettres sur quelques écrits de ce temps*, siden i jesuitternes tidsskrift *Journal de Trévoux*. Ingen af disse behandlinger findes anført i Ehrencron-Müllers bibliografi, mens Billeskov Jansen har kendt Trévoux-artiklen (kommentaren til Holbergs *Epistler* VII, 1953, s. 376), som han dog kun har benyttet for en kritisk formulering vedr. Holbergs uortodokse fransk; den har aldrig været udnyttet som den ikke uvæsentlige kilde, den er, til Holbergs franske receptionshistorie, eller for dens hovedærinde, diskussionen af *Moralske Tanker*. Desuden skæmmes

Billeskov Jansens henvisning af galt bindnummer (bd. I i stedet for bd. II), hvilket jo kan have besværliggjort evt. interesseredes opfølgning.

Efter fremdragelsen af de omtalte franske tidsskriftbidrag indledte denne artikels forfattere et samarbejde omkring analysen af teksterne; en frugt heraf foreligger allerede i form af Michel Olsens artikel om La Beaumelles / Frérons Holberg-kritik i *Danske Studier* 2008. Snart opdagede vi nemlig, at disse franske tidsskriftbidrag indgår i et kompliceret net af europæiske (bl.a. også engelske) artikler fra 1750'erne om Holberg, artikler, der i mange tilfælde forbindes ved at være hinandens kilder eller forudsætninger. Af pladshensyn har vi valgt at gøre de nyfundne samt andre, hertil relaterede tekster tilgængelige ad elektronisk vej: <http://akira.ruc.dk/~Michel/Publications/Holberg-tekster.pdf>. Det drejer sig om:

- I. Fréron om Holbergs teater. *Lettres sur quelques écrits de ce tems* 14 februar 1752.
- II. Mallets nekrolog over Holberg. *Nouvelle Bibliothèque Germanique* april-maj-juni 1754.
- III. *Journal de Trévoux*: »ÉLOGE HISTORIQUE de M. le Baron de Holberg, mort à Copenhague en Janvier 1754« 1755.
- IV. Fréron om 'Pensées Morales'. *L'année littéraire*, bind 4, Brev 2, juli 1754, s. 25-49.
- V. Fréron fortsat. 'Suite des Pensées Morales du Baron de Holberg'. *L'année littéraire*, bind 5, Brev 1, nov. 1754, s. 3-16.
- VI. Oliver Goldsmith: *An Enquiry Into the Present State of Polite Learning in Europe*. 1759.
- VII. Anmeldelse af denne. *The Monthly Review*, november 1759.
- VIII. Fréron: Lettre à M. Fréron sur un Article d'un Journal Anglais, concernant le Baron de Holberg. *L'année littéraire*, bind 8, Brev 2 1759.
- IX. Uddrag af Martin Hubner: *Histoire du Droit Naturel*, s. 370-71. Artikel HUBNER fra *Biographie universelle ancienne et moderne* (Michaud) Paris 1857.

Vi har korrigeret teksterne for åbenlyse fejl (de fleste opstået under indscanningen), og vi har i krøllede parenteser, indsat henvisninger til *Moralske Tanker* (1992-udg.), hvor teksterne alluderer til eller citerer specifikke passager heri. Nedenfor præsenterer vi dette tekstkorpus med vægt på de aspekter, der har forekommet os at være af litteraturhistorisk betydning.

Som det ses af listen ovenfor, behandles *Moralske Tanker* i to artikler af Fréron i *L'année littéraire* (hhv. bd. IV og V) fra 1754, året for Holbergs død og seks år efter De Parthenays franske oversættelse af *MT*. De bærer titlerne »Pensées Morales« og »Suite des Pensées Morales du Baron de Holberg. 1754« (jf. s. 168).

Fréron er nok nærmest ukendt i Holberg-forskningen, så en kort omtale kan være nyttig. Élie Fréron (1718-1776) er kendt som udgiveren af *L'année littéraire* (1754-1790); det udkom tre gange om måneden og var begyndelsen til moderne

journalistik. Han huskes i dag som Voltaires og encyklopædisternes dødsfjende. Voltaires navn forekommer 210 gange i overskrifterne til Frérons tidsskrift og Frérons 191 gange i teksten til Voltaires samlede værker (de to tal kan således ikke sammenlignes, men de viser hvilken plads modstanderen indtog i begge stridshanners skrifter). Går man til ældre kilder, opdager man at Frérons ry var stort i samtiden. Filosofpartiet – der ikke veg tilbage for at appellere til myndighederne! – fik flere gange forbudt hans tidsskrift. Voltaire persiflerede ham under navnet Frélon (hveps), eller det engelske Wasp i dramaet *L'Écossaise*. Fréron svarede ironisk-vittigt i sin anmeldelse af stykket (1760, vol. 5, s. 200-216). Under Syvårskrigen (1756-63) beskrev Fréron almuens trange kår, hvad der bragte ham en tur i fængsel, og Voltaire foreslog, at han burde overføres til Bicêtre, fængslet for de sindssyge. Forkæmperne for tolerance tog det ikke altid så nøje, når det gjaldt de forkerte eller de forkertes meninger.

Indledning til konflikten med Voltaire og encyklopædistpartiet kunne være Frérons anmeldelse af Marmontels tragedie *Denys le tyran* i åbningsnummeret af *Lettres sur quelques écrits de ce tems*, forløberen for *L'année littéraire* (1. januar 1749), samt Marmontels svar og Frérons svar på svaret, begge trykt i nævnte bind (25. juni 1749). Marmontel (1723-1799) var fem år yngre og 26 år gammel, da hans tragedie blev opført med stor succes; Voltaire syntes godt om den, og Marmontel blev betragtet som hans fortsætter udi den tragiske genre. Efter to andre tragedier, uden større succes, indså Marmontel dog at hans evner for teatret var begrænsede. Succes fik han derimod med sine *Contes moraux* (fra 1756 og fremover), der blev oversat (også til dansk) og flittigt udnyttet til dramatiske bearbejdelser. Netop replikkerne er dog ret farveløse og fremfører sentenser mere end de karakteriserer personerne.

Fréron anmelder *Denys* positivt, men nedladende; meget af diskussionen drejer sig om hvordan den historiske tyran over Syrakus (som Platon opholdt sig hos) egentlig var. Fréron fremfører desuden en række berettigede indvendinger imod stilen, imod usandsynligheden i karaktertegningen og imod det deklamatoriske, som ikke, mener han, er foreneligt med karaktererne. Bag det hele lurer en ideologisk modsætning: Er det berettiget at gøre oprør imod tyranniet? Samme spørgsmål havde en kritiker, abbé Desfontaines, stillet angående Voltaires *La mort de César*, en (mislykket) bearbejdning af Shakespeares *Julius Caesar*.

I teaterhistorien er Fréron kendt for sin kritik af Diderots borgerlige dramaer *Le fils naturel* (1757) og *Le père de famille* (1758), samt af Diderots teaterteoretiske skrifter. Diderot havde brugt et stykke af Goldoni, *Il vero amico* (1750) til at skrive *Le fils naturel*, der tydelig viser spor af lånet, men ikke kan kaldes et egentligt plagiat, hvad Fréron påstår.

Han anmeldte La Beaumelles *Mes pensées*. I sin referatanmeldelse citerer han med fremhævelse i kursiv La Beaumelles giftige bemærkning om at Voltaire nok er århundredets bedst betalte forfatter.

Først og fremmest refererer han La Beaumelles omtale af Holberg. La Beaumelles og Frérons vurdering af Holberg afviger ikke meget, omend Frérons er en

anelse mere positiv (jf. Olsen 2008). Vigtigt er det derimod at de bliver læst med vidt forskellige øjne: i København er Holberg teatrets grand old man, og ethvert forbehold kunne opfattes som en antastelse af hans ry – og blev det. I Frankrig er Holberg stort set ukendt, og den store grad af anerkendelse løfter ham fra fremmedhedens nulpunkt op til et pænt niveau. Som man vil se, bruges Fréron af flere af de følgende forfattere som gentager de æstetiske forbehold over for Holbergs teater. Dette sidste alene beviser dog ikke at der er tale om afskrift: standsbarrieren, afvisningen af at tildele småkårsfolk sympatiske roller, var en af de få ting som Fréron og encyklopædisterne, hans modstandere, var enige om.

I sine to omtaler af *Moralske Tanker* (1754) giver Fréron (eller en medarbejder) en ret løs og tilfældig omtale af steder han slår ned på. Undertiden fejllæses Holberg, således, når han bebrejdes at tilslutte sig Mandevilles tese om at strid er bedre end samdrægtighed, som Holberg kun godtager i betinget grad (*MT*, s. 291), men tager afstand fra i moralske sager (*MT*, s. 20).

Anmeldelsen savner helt humoristisk sans, hvad omtalen af episoden med det svenske skib tydeligt viser. Anmelderen opfatter Holbergs billiggelse af at jyderne ikke kommer et nødstedt svensk skib til undsætning (*MT*, s. 55) helt bogstaveligt. Og skønt han ser at Holberg ynder paradokset, indlader han sig i en gravalvorlig diskussion af mange påstande der skal læses med et gran salt. I det følgende fremdrager vi de vigtigste punkter:

Fréron markerer i anmeldelsen løbende egne standpunkter inden for områder som religion, politik/samfund og æstetik (især dramaturgi):

Naturligvis afviser Fréron kritikken af katolicismen; lige så lidt som den jesuitiske forfatter, vi straks vil kommentere, mener han, at den reflekterede vildfarne er bedre end den blindt troende, og han finder Holbergs straf for kættere lidt for mild.

Man mærker tydeligt at Fréron har rod i et hierarkisk ordnet stændersamfund som ikke står til diskussion. Han kan ikke acceptere at mennesker skulle placeres efter deres evner og ikke efter deres sociale udgangspunkt.

Han fastholder et skel mellem åndens og håndens arbejder, mellem den teoretiske videnskab og de manuelle færdigheder, noget der har præget fransk kultur helt op til forrige århundrede, omend allerede Diderots store franske encyklopædi anerkendte håndværkernes praktiske kunnen og gav flere binds afbildninger af deres redskaber og værksteder. Derfor kan han ikke forstå Holbergs forslag om landbrugsakademier.

Uden meget grundlag i *Moralske Tanker* bruger Fréron Holberg til at kritisere moderne fransk dramatik. Han nævner dramatikeren Regnard på linje med Molière, som en repræsentant for den gode klassiske smag, og det til trods for at Holberg ikke nævner Regnard i *Moralske Tanker*, men kun Molière.¹ Kritikken af den moderne franske dramatik er meget nedtonet i *Moralske Tanker*, men mere uddybet i Holbergs epistler. Fréron henviser til sin omtale af Holbergs teater i artiklen fra 1752 i *L'année littéraire*, hvor Regnards navn dog heller ikke nævnes, men hvor Fréron, der følger La Beaumelle, blot roser Holberg for at han ikke føl-

ger den moderne, fordærvede franske smag. Fréron tilslutter sig også Holberg, når det kommer til den i Frankrig lidenskabeligt debatterede italienske musik, som begge er enige om at forkaste.

Som en kuriøsitet kan det noteres, at Fréron afvinder Holberg interesse som parømiograf, idet han samler og til fransk oversætter en række af de danske ord-sprog, der fra Peder Syvs samling (1682-88) har fundet vej til *Moralske Tanker* (bd. IV, s. 37).

Frérons tredje artikel om Holberg i *L'Année littéraire* bærer den lidt gådefulde titel »Lettre à M. Fréron sur un Article d'un Journal Anglais, concernant le Baron de Holberg« (Brev 2, 1759, s. 25-33) og fører os altså ind på det engelske spor i 1750'ernes europæiske interesse for Holberg. Baggrunden er denne. Den engelske forfatter Oliver Goldsmith havde i *An Enquiry into the present State of Polite Learning in Europe* (1759, genoptrykt i Goldsmith 1966, s. 284ff), hvorfra vi re-producerer nogle af siderne om Holberg, omtalt dannelsen i Danmark som afslut-tet med Holberg. Desuden giver han en Holberg-biografi over skabelonen: den ludfattige forældreløse dreng der går så meget ondt igennem for tilsidst at vinde ære og anerkendelse.

Denne noget sentimentaliserede Holberg-biografi henter nok i sidste instans sine objektive informationer om ungdomstiden (om forældrenes død samt beskæf-tigelse, studier, rejser etc.) fra Holberg selv, nemlig fra hans *Første Levnedsbrev* (1728, med nye udgaver 1736 og 1737), mens omtalerne af den unge Ludvig som tigger, der sang for bøndernes døre for at skaffe sig brød og husly, må betragtes som fantasifulde tildigtninger, der synes at være kommet til Goldsmiths kundskab gennem et mellemlid, nemlig Paul-Henri Mallets nekrolog i *Nouvelle Bibli-othèque Germanique*, april-maj-juni 1754 (omtalt hos Ehrencron-Müller). Hol-bergs død var allerede blevet meddelt i januar-februar-marts-nummeret s. 226. Mallet efterfulgte La Beaumelle som professor i fransk, opholdt sig i København i seks år og tabte aldrig kontakten til Danmark. Han var en kendt historiker, som skriver om det danske dobbeltmonarki og blev benyttet af europæiske fyrstehuse, når de skulle have skrevet deres stats historie.

I nekrologens Holberg-portræt er der en del gentagelser fra Frérons anmeldelse af La Beaumelle i *Lettres sur quelques écrits de ce tems* (jf. Michel Olsen 2008): Holberg er det danske teaters fader;² hans vid er smagløst, og, hvad værst er, han bringer jævne personer på scenen. Denne kritik af Holberg går igen og igen.³ Mal-let kommer dog med en ansats til en forklaring: i Frankrig beskæftiger det lavere folk sig ikke med politik; i Danmark og Tyskland var den politiske organiserings-grad på lokalpolitisk plan nok højere. Dette er rigtigt set, og det skal tilføjes at det højere borgerskab i Frankrig stræbte efter at blive optaget i adelen (jf. Doyle 1980). Holberg har, skriver Mallet, den sande komiske åre: frugtbarhed og opfind-somhed, men mangler kultur.

Holbergs historieskrivning anerkendes med forbehold: Især er den fortjenst-fuld fordi Holberg har brugt lidet kendte kilder. Men Mallet, der selv er historiker, bryder sig ikke om Holbergs fortællende stil; han savner tanker, beskrivelser, syn-

teser. Desuden huer Holbergs upartiskhed ham ikke i den verdslige historieskrivning (medens han roser Holberg for den, når det gælder kirkehistorien!). Idealet for historieskrivning er blevet et andet: sædeskildring, kulturhistorie, om man vil, som man jo også finder det hos Montesquieu og Voltaire, for nu blot at nævne de mest kendte. Det var netop den slags skildringer Mallet gav af de gamle nordboer.

Goldsmiths portræt af Danmark og Holberg i *An Enquiry* bliver imidlertid straks skarpt kritiseret i tidsskriftet *The Monthly Review, or, Literary Journal. By Several Hands* (november 1759, vol. 21, s. 381-389). Goldsmith havde selv været medarbejder på tidsskriftet, så anmeldelsens hårde tone skyldes nok en strid mellem Goldsmith og tidsskriftets redaktør, Ralph Griffiths. Anmelderen var William Kenrick, fast medarbejder ved tidsskriftet, der ikke har skrevet uden redaktørens godkendelse (jf. A. Friedman i Goldsmith 1966, s. 246f.). Kenrick rehabiliterer først Danmark: dannelsen står stadig i høj kurs, og som bevis nævnes at både Mallet og Cramer opholder sig i København.⁴ Man kunne fristes til at bruge dette som belæg for en anden opfattelse af kultur: en nations dannelse har for anmelderen intet med det nationalsproglige at gøre. Belægget svækkes dog, hvis anmelderen blot er ude på at nedgøre Goldsmith og derfor griber de første, de bedste navne der falder ham ind. I vor sammenhæng må det bemærkes at anmeldelsen ikke tager stilling til Holberg-biografien.

Frérons (eller hans medarbejders) artikel kan på denne baggrund forekomme lidt gådefuld. Man får indtryk af at Goldsmiths afhandling er et bidrag til et tidsskrift, og ikke en selvstændig bog: Fréron skriver at han har fået tilsendt en omtale af: *Lettre à M. Fréron sur un Article d'un Journal Anglais, concernant le Baron de Holberg* (naturligvis kan Fréron selv eller en medarbejder have forfattet dette brev). Goldsmiths essay udkom imidlertid i bogform. Det er ikke givet at Fréron har kendt til *The Monthly Review*, hvis holdning til Danmark han ikke deler; tværtimod er han nærmest enig med Goldsmith i dennes pessimistiske kulturkritik, et emne som ligger uden for denne artikels emne.

Idet Fréron underkaster Goldsmiths romantiserede Holberg-biografi en hård, men berettiget kritik, og erstatter den med solidere oplysninger, angiver han selv to kilder til sin bedre viden: Holbergs første Levnedsbrev (s. 29) og »M. Hubner [den danske folkeretslærde Martin Hübner, ca. 1723-95] qui compte le Baron de Holberg parmi ses maîtres, qui en a été ensuite l'ami, & qui est actuellement son successeur au Consistoire de Copenhague« (s. 30f.).

Den sidste Holberg-omtale der skal fremdrages her udkom året efter Mallet (juli 1755) i jesuitternes tidsskrift *Mémoires pour l'Histoire des Sciences & Beaux-Arts*, også kaldet *Journal de Trévoux*.

Jesuitternes institutioner, skoler og kollegier, udgjorde den væsentlige del af det franske uddannelsessystem og mange franske tænkere skylder dem deres klassiske dannelse (Descartes, Voltaire, Diderot og mange flere, men ikke Rousseau!). Jesuitterne forenede en moralsk optimisme (mennesket er ikke uden muligheder for at bidrage til sin egen frelse, en opfattelse der stred ikke blot mod Calvin og Luthers lære, men også imod mange katolikkers synspunkt) med en undervisning, der også

sigtede imod at forme elevens personlighed, og de var åbne over for videnskabelige landvindinger, omend deres loyalitet imod pavestolen satte visse grænser. De var samfundsbevarere (politisk moderat konservative) og forbuddet imod deres orden har varierende grunde: at de således i 1759 fordrives fra Portugal er en reaktion på at de har organiseret guarani-indianerne i Paraguay i et væbnet selvforsvar imod slavehandlere og kolonisatorer, medens forbuddet i 1762 i Frankrig bl.a. skyldes at et højtstående medlem af ordenen var involveret i en finansskandale.

Først efter den franske revolution kan ordenen placeres som pavetro og dermed tilhørende højrefløj (og dette synspunkt må endog nuanceres).

Omtalen falder i to dele: Først kommer en: *ÉLOGE HISTORIQUE de M. le Baron de Holberg, mort à Copenhague en Janvier 1754*, altså en nekrolog. Kilden til første del er Mallet, men hans navn nævnes ikke, der refereres til »en fortræffelig pen som er os ukendt«, overleveret af M. d'Aubigny. Fra Mallet citeres der flere gange ordret, og der resumeres fra Fréron: kun La Beaumelle-Fréron, ikke Mallet, nævner at Danmark ingen tragedie havde, og kun Fréron opmuntret Fursman, oversætter af Holbergs komedier, til at fortsætte sit arbejde, der var gået i stå efter bind 1.⁵

Kritikken af emnevalget: lave sæder, dvs. lave stænder, samt af plat skæmt nævnes, men uden udtrykkelig tilslutning. Det påstås at den franske oversættelse af nogle komedier ikke har savnet tilhængere, hverken i Tyskland (hvor Holberg hos Gottsched var det store forbillede, og hvor der allerede forelå en del komedieoversættelser) eller i hjertet af Paris! Det kunne være interessant om man kunne finde andre udsagn desangående. Man bemærker at byen Sorø skrives *Soroë* og ikke *Sora*, som i Mallets tekst (fejlen kan skyldes sætteren).

Anden del er en anmeldelse af Holbergs *Moralske Tanker*, der forelå i fransk oversættelse (ved J. B. Desroches de Parthenay, jf. ovenfor s. 166): *PENSÉES MORALES du même Baron (de Holberg) traduites du Danois. Deux Volumes in 12. A Copenhague, en 1748 & 1749*. Dette er den korteste, men måske mest interessante del. Holberg karakteriseres som en paradoksets forfatter, hvad Fréron (eller hans medarbejdere) ikke er opmærksomme på i deres to tidligere, allerede kommenterede, artikler om *Moralske Tanker*, der udkom 1754, men anmelderen undgår Frérons ørkesløse og ganske humorforladte polemik imod Holbergs paradokser. Først og fremmest er der et tydeligt åndsfællesskab mellem den anonyme anmelder og baronen. De religiøse modsætninger mellem protestanter og katolikker nævnes, Holbergs kritik af katolicismen afvises naturligvis, men det hele afhandles i relativ kortshed, som obligatorisk pensumstof i en tid hvor religionsdiskussioner endnu spillede en rolle.

Holbergs lutheranisme accepteres, med den begrundelse at han dyrker sit eget lands religion, og meget hos Holberg behager anmelderen, således hans billigelse af den kristne moral, hans kritik af Bayle, hvad angår holdningen til det moralsk onde og Bayles frivole indslag. Også Holbergs manen til forsigtighed, når der skal laves nye love, billiges. Holberg har her fundet en kongenial læser, en dannet, relativt åben anmelder, men med sans for bevarelse af samfundsordenen.

Litteratur

- Andersen, Jens Kristian: *Holbergs kilder? Studier i komediedigterens mulige litterære forudsætninger*. København 1993.
- Beaumelle, L.-A, La: *Mes pensées ou Le qu'en dira-t-on*. Droz, Genève 1997.
- Doyle, William: *Origins of the French Revolution*. Oxford University Press 1980.
- Ehrencron-Müller, H.: *Bibliografi over Holbergs skrifter I-III*. Aschehoug, København 1933-35.
- Fréron, Élie: *Lettres sur quelques écrits de ce tems (1749-1752)*. Slatkin Reprints, Genève 1966.
- Goldsmith, Oliver: *Collected Works of O.G.* Bd. I, ed. A. Friedman. Clarendon Press, Oxford 1966.
- Grimm, M. et al.: *Correspondance littéraire, philosophique et critique par Grimm, Diderot Raynal, Meister, etc. Revue sur les textes originaux*, udg. Maurice Tourneux. Vol. 1-16. (<http://gallica.bnf.fr/>) 1754-1794.
- Holberg, Ludvig: *Epistler*. udg. F.J. Billeskov Jansen. Hagerup, København 1944-54.
- Holberg, Ludvig: *Ludvig Holbergs tre Levnedsbreve 1728-1743*. I. Ved A. Krage-lund. Gad, København 1965.
- Holberg, Ludvig: *Moraliske Tanker*. DSL og Borgen, København 1992.
- Marmontel, Jean-François: *Mémoires*, udg. Maurice Tourneux. Librairie des bibliophiles, Paris 1891.
- Olsen, Michel: Goldoni-essays, heriblandt om receptionen i Frankrig. Netudgave: http://akira.ruc.dk/~Michel/Textes_electroniques/Theatre/index.htm
- Olsen, Michel: En brik til den franske Holberg-reception. *Danske Studier 2008*.
- Voltaire, A. de: *Œuvres complètes de Voltaire / Complete works of Voltaire*, udg. Ulla Kölving et al. Genève, Banbury, Oxford, Voltaire Foundation. Elektronisk udgave. Chacwick-Healey 1998.

Noter

- 1 Regnard står ikke i navnelisten til Billeskov Jansens udgave og er heller ikke fundet ved søgning i *Arkiv for Dansk Litteraturs* elektroniske udgave af *Moraliske Tanker*. Om Holbergs kendskab til og omtaler af Regnard, se Jens Kr. Andersen: *Holbergs kilder?*, 1993, s. 173-75.
- 2 Udtrykket findes både hos La Beaumelle og Fréron. Mallet citerer den sidstnævnte, snarere end La Beaumelle, for den ikke navngivne kilde karakteriseres som en kritiker der ellers er karrig med sin ros. Denne omtale af Fréron kommer hverken fra en tilhænger eller fra modstandere ('filosofferne'). Det kan ellers være svært at finde Frérons tidsskrift citeret som ganske almindelig kilde.
- 3 Også Goldoni blev udsat for den; jf. Olsen: Goldoni-essays.
- 4 Schweizeren Mallet er allerede omtalt. Johan Andreas Cramer (1723-1788),

præst, kirkehistoriker og digter, var af tysk oprindelse og blev i 1754 tysk hofpræst i København. Fra 1758 udgav han *Der nordische Aufseher* (nævnt i anmeldelsen som *The Danish Spectator*), hvad der nok har forskaffet ham sin engelske redaktørkollegas bevågenhed. Manus manum lavat.

- 5 Et yderligere vidnesbyrd af den franske interesse for Holberg er annonceringen af Fursmans franske oversættelse af Holbergs komedier i *Mercure de France* (november 1747).

Jens Kr. Andersen & Michel Olsen

Et utrykt stambogsdigt af Schack Staffeldt

Schack Staffeldt (1769-1826) studied at the Georg-August-Universität in Göttingen c. 1793. Recently the poems of Schack Staffeldt were collected in the three-volume publication *Samlede digte* (Copenhagen, 2001), but his poetic entry in the album of the Danish theologian Wolf Frederik Engelbreth, dated February 1793 in Göttingen, has not been known to the public until now. The article argues that the poem »Youth and Old Age« contributes to the portrait of the Danish poet in his formative years prior to Romanticism.

Til venskabelig Erindring Yngling og Olding.

1. For den raske Yngling blinker
Glædens fulde Nektarskaal.
Ærens Straalekranse vinker
Ham til fjerne, høie Maal.
2. Han i stille Andagt knæler
For Naturens Høihed ned,
Ærefuld og henrykt dvæler
Ved dens underfulde Fied.
3. Kierlighed og Venskab møde
Ham med saligt Tryllerie;
Dydens skønne Morgenrøde
Gløder i hans Sympathie.
4. Hans Forventning aldrig viger
Bort til Fremtids mørke Skiød,
Og i Fortids Grotte stiger
Aldrig hans Erindring ned.